

<https://doi.org/10.28925/1609-8595.2022.1.4>

УДК 378.4.017

Володимир Рябченко

ORCID iD 0000-0001-6404-1045

доктор філософських наук,
старший науковий співробітник,
завідувач відділу взаємодії університетів та суспільства,
Інститут вищої освіти НАПН України,
вул. Бастіонна 9, 01014 Київ, Україна,
rvivan@ukr.net

СОЦІАЛЬНО ВІДПОВІДАЛЬНА ВЗАЄМОДІЯ УНІВЕРСИТЕТІВ ТА СУСПІЛЬСТВА У ВИМІРАХ СТАЛОГО РОЗВИТКУ: ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ

У статті актуалізовано сталий розвиток як фундаментальну умову та безальтернативний шлях збереження земного буття й продовження людського роду та його подальшого успішного життя й духовного розвитку на нашій планеті. Обґрунтовано провідну роль осіб з вищою освітою в забезпеченні сталого розвитку, що вимагає адекватної соціальної відповідальності університетів у їх підготовці. Здійснено критичний аналіз теоретичного дискурсу з проблематики соціальної відповідальності. Виявлено суперечності методологічного характеру як у теорії, так і в практиці реалізації соціальної відповідальності, без усунення яких унеможливується розроблення й запровадження адекватних політик та механізмів її реалізації. Визначено шляхи подолання виявлених суперечностей. Зроблено авторські дефініції ключових термінів, зокрема «соціальна відповідальність» і «соціальна відповідальність університетів». Концептуалізовано виміри сталого розвитку соціальної відповідальності. Запропоновано теоретичні моделі взаємодії університетів зі своїми суспільствами в залежності від їх запиту на соціальну відповідальність у вимірах сталого розвитку. Пояснено, що базовими умовами соціально відповідальної взаємодії університетів зі своїм суспільством є демократичність, доброчесність і моральність.

Ключові слова: вища освіта; виміри сталого розвитку; демократичність; доброчесність; моральність; моделі взаємодії університетів та суспільства; соціальна відповідальність; сталий розвиток; університети; цивілізоване конкурентне середовище.

Вступ. Сталий розвиток людства є безальтернативним шляхом подолання глобальної екологічної кризи, у яку все глибше занурюється сучасна техногенна цивілізація через здійснюваний нею невгамовний експансіонізм земного буття. Провідна роль у забезпеченні сталого розвитку належить особам з вищою освітою, оскільки вони є не лише провідниками науково-технічного прогресу, а й розпоряджаються його набутками, посідаючи чільні місця в соціальній ієрархії, перепустками для зайняття яких слугують дипломи про вищу освіту. Цим зумовлюється актуальність соціальної відповідальності університетів та інших закладів вищої освіти за підготовку свої випускників, які світоглядно й професійно були б здатними забезпечити сталий розвиток.

Реалізація соціальної відповідальності університетів здійснюється в тісній взаємодії із суспільством, в якому вони функціонують, а тому визна-

чально залежить від нього. Звідси постає потреба в запровадженні адекватних політик і механізмів реалізації соціальної відповідальності університетів з огляду на розвиток суспільства у вимірах сталого розвитку. Критичний аналіз дискурсу з проблематики соціальної відповідальності виявив низку суперечностей як у визначеннях, так і в тлумаченнях сутності соціальної відповідальності загалом та університетів зокрема. Це актуалізує необхідність обґрунтування теоретико-методологічних засад соціально відповідальної взаємодії університетів та суспільства у вимірах сталого розвитку.

Визначальна роль вищої освіти в забезпеченні сталого розвитку актуалізується в документах Болонського процесу, зокрема в Паризькому комюніке (2018) та в Римському комюніке (2020). Посилення актуалізації соціальної відповідальності університетів та інших закладів вищої

освіти підтверджується зростанням кількості публікацій з цієї проблематики. Це підтверджують V. Meseguer-Sánchez, E. Abad-Segura, L. Jesús Belmonte-Ureña та V. Molina-Moreno (2020), які в результаті бібліометричного аналізу 870 статей, присвячених дослідженням соціальної відповідальності університетів, опублікованих протягом 1970–2019 рр., виявили, що 85,7% з них припадає на останнє десятиліття.

В Україні проблематика соціальної відповідальності бізнесу, держави та закладів вищої освіти актуалізувалася дещо пізніше, ніж за кордоном, зокрема в країнах Заходу. Але й у нас за останні два десятиліття з'явилося багато публікацій з проблематики соціальної відповідальності, кількість яких з кожним роком зростає.

Огляд джерельної бази з проблематики соціальної відповідальності виявив, що найчастіше цитуються публікації таких зарубіжних авторів, як Н. Bowen (1953), К. Davis (1960), К. Arrow (1996), Г. Дейлі (2002), А. Carroll (1999), Ф. Котлер (2005) та інших, яких визнають фундаторами теорії соціальної відповідальності в її сучасному трактуванні.

Вітчизняний дискурс соціальної відповідальності репрезентують публікації таких дослідників, як О. Грішнова (2011); Г. Дмитренко та М. Кириченко (2016); В. Звонар (2018); О. Іваницька, А. Панченко та Г. Панченко (2017); О. Колот (2012; 2013; 2014); Н. Кузнєцова (2018); В. Міщенко (2021); О. Оржель (2017а; 2017b); О. Охріменко, Т. Іванова (2015); А. Почтовюк та Б. Рубан (2015); Н. Супрун (2009); Л. Хижняк (2015); І. Ховрак (2019) та інших.

Системне уявлення про розвиток теорії соціальної відповідальності в сучасному її сприйнятті та інтерпретації дає стаття А. Колота «Корпоративна соціальна відповідальність: еволюція та розвиток теоретичних поглядів» (2013), в якій він проаналізував еволюцію концепцій соціальної відповідальності бізнес-структур у публікаціях зарубіжних авторів, зокрема таких, як Г. Боуен, К. Девіс, А. Керолл, М. Шварц, Р. Акерман, Р. Бауер, Д. Вотави, С. Сеті, В. Фредерік, С. Вартік, Ф. Кохрен, Д. Вуд і Д. Свансон. А. Колот (2013) стверджує, що теоретичні погляди цих дослідників репрезентують три основних концепції, в яких сконцентрована наукова думка з проблематики соціальної відповідальності, що мають періоди своєї появи та розвитку: 1) базова концепція корпоративної соціальної відповідальності (1950–1970-ті роки); 2) концепція корпоративної соціальної сприйнятливості (1970–1990-ті роки); 3) концепція корпоративної соціальної діяльності (1980–2000-ті роки).

Критичний аналіз публікацій виявив суперечність в інтерпретаціях сутності соціальної відпо-

відальності. В одних публікаціях соціальна відповідальність тлумачиться як атрибут людського життя, завдяки якому уможлиблюється влаштування нормальних суспільних відносин, а в інших – трактується як додаткові зобов'язання в діяльності установ, організацій, у тому числі університетів, які беруться ними добровільно понад те, що вони мають виконувати за своїм призначенням. З такого звуженого трактування виходить, що основна діяльність університету не входить до його соціальної відповідальності. Поряд із зазначеною було виявлено низку інших суперечностей теоретико-методологічного характеру, які будуть названі в основному розділі цієї статті.

Мета статті зумовлена наявністю виявлених суперечностей і полягає у визначенні теоретико-методологічних засад соціально відповідальної взаємодії університетів та інших закладів вищої освіти зі своїм суспільством у вимірах сталого розвитку.

Результати дослідження. Огляд джерельної бази, яка репрезентує теоретичний дискурс за останні сімдесят років з проблематики соціальної відповідальності, виявив принципові у методологічному сенсі суперечності між: 1) цілями, цінностями, вимогами сталого розвитку в глобальному вимірі й цілями та цінностями суспільств; 2) широким і вузьким форматом соціальної відповідальності; 3) імперативом вимог сталого розвитку й добровільністю у взятті на себе соціальної відповідальності; 4) філософським розумінням соціальної відповідальності й поверхнево-фрагментарними уявленнями про соціальну відповідальність як щось часткове в людській діяльності.

Фактологічно наявність зазначених суперечностей підтверджена в авторському розділі аналітичних матеріалів першого етапу наукового дослідження за темою «Теоретичні основи реалізації соціальної відповідальності» (Рябченко, 2021). У контексті цієї публікації обмежимося концептуальними акцентами необхідності усунення цих суперечностей, оскільки без цього унеможлиблюється теоретико-методологічна основа для розроблення й запровадження адекватних політик і механізмів реалізації соціальної відповідальності.

Перша з названих суперечностей є ключовою. Це пояснюється тенденцією зростання за останні десятиліття актуальності соціальної відповідальності в контексті сталого розвитку, цілям і вимогам якого має бути підпорядкована її реалізація, починаючи з особистісного рівня кожного землянина і далі по висхідній – від проявів корпоративної соціальної відповідальності на рівні окремих організацій, у тому числі університетів, місцевих громад, регіонів і суспільств до транснаці-

ональних корпорацій і земної цивілізації в цілому. Глобальна екологічна криза не звалилася на нашу планету з космосу. Вона виникла не зверху, а знизу як інтегрований результат локальних негативних впливів на природу від діяльності землян, а не інопланетян. Тож і сталий розвиток має реалізовуватися знизу всіма індивідуальними й корпоративними суб'єктами соціальної відповідальності, підпорядковуючись його глобальним цілям та вимогам.

Незважаючи на таку очевидну логіку, соціальна відповідальність у визначеннях і трактуваннях і донині підпорядковується цілям суспільства, а не вимогам сталого розвитку на глобальному рівні. Це підтверджує А. Колот (2013), який системно досліджує проблематику соціальної відповідальності: «Незважаючи на безліч трактувань феномену «корпоративна соціальна відповідальність», які здебільшого мають право на існування та дають можливість розширити та (або) поглибити сутнісні характеристики цього явища, все ж більшість тлумачень концентрується навколо найпершого, сформульованого Г. Боуеном (1953), визначення, згідно з яким соціальна відповідальність бізнесмена полягає в реалізації такої політики, прийнятті таких рішень або додержанні такої лінії поведінки, які були б бажані для цілей і цінностей суспільства» (с. 5). Але ж проблема полягає якраз у тому, що цілі та інтереси суспільств не завжди позитивно корелюють з принципами й цілями сталого розвитку, оскільки мають егоїстичний характер. Підтвердженням прояву такого егоїзму є країни з найпотужнішими економіками завдяки спожитим земним ресурсам, які зробили найбільший внесок у створення глобальної екологічної кризи. І те, що ця криза поглиблюється, є беззаперечним підтвердженням наявності зазначеної суперечності.

Усунення невідповідності цілей і цінностей суспільства цілям, цінностям і вимогам сталого розвитку визначально залежить від держави як інституту влади й громадянського суспільства. Як показує світовий досвід, найбільшу схильність до усунення такої невідповідності демонструють країни з демократично-правовими державами, завдяки яким у їхніх суспільствах забезпечується цивілізоване конкурентне середовище й дієве громадянське суспільство як базис демократії. У цивілізованому конкурентному середовищі бути соціально відповідальним вигідно, оскільки в ньому мораль, совість і репутація цінуються більше, ніж гроші.

Цілі, принципи, вимоги сталого розвитку є своєрідним спільним знаменником, якому має підпорядковуватися соціальна відповідальність у всіх життєвих проявах її індивідуальних та корпоративних суб'єктів. Цим окреслюється широ-

кий формат соціальної відповідальності як базової основи успішного забезпечення сталого розвитку. Те, що таке забезпечення залишається гостро проблемним, пояснюється невідповідністю цілям, принципам та вимогам сталого розвитку соціальної відповідальності у вузькому форматі, яку демонструють більшість її суб'єктів.

Така невідповідність просліджується із початку концептуалізації соціальної відповідальності в новітньому тлумаченні у 50-х рр. ХХ ст., яку пов'язують з монографією Г. Боуена (1953). На тому етапі соціальна відповідальність бізнесових структур і промислових підприємств демонструвалася благодійництвом, яке використовувалося ними для самореклами й формування власного позитивного іміджу. Пізніше, коли актуалізувався сталий розвиток, така обмеженість соціальної відповідальності піддалася критиці. Але це не заважає й нині вдаватися до такої соціальної відповідальності у вузькому форматі, яку демонструють сучасні підприємства, організації, в тому числі й заклади вищої освіти.

Наприклад, показовими в ілюстрації зазначеної суперечності є металургійні комбінати України, які, з одного боку, є найбільшими наповнювачами бюджетів міст, у яких вони працюють, та найщедрішими благодійниками соціальних програм з розвитку цих міст. А з іншого боку, ці ж підприємства є найбільшими забруднювачами довкілля в містах свого розташування, оскільки не запроваджують новітні екологічно чисті технології у своє виробництво, які потребують інвестицій, що на порядки вищі від їх витрат на благодійництво. Ціною такої економії є не лише втрачене здоров'я і вкорочене життя людей, які безпосередньо мешкають у такому забрудненому довкіллі, а й поглиблення глобальної екологічної кризи в цілому.

Для усунення зазначеної суперечності необхідно запроваджувати механізми економічних санкцій до порушників вимог сталого розвитку, які б робили невикідними шкідливі для довкілля виробництва. У країнах, які є лідерами з декарбонізації або пом'якшення наслідків зміни клімату, запроваджуються дієві в цьому сенсі механізми. Зокрема, у Швеції податок за тону викидів CO₂ складає 108,81 євро. Тоді як в Україні ставка такого податку 10 грн, що менше 0,3 євро (Механізми зменшення викидів CO₂, 2021). За такої системи оподаткування годі сподіватися на соціальну відповідальність широкого формату.

Концепція корпоративної соціальної відповідальності, яка нині визнається в теорії і реалізується в практиці, передбачає добровільний вибір менеджера щодо її реалізації (Колот, 2013). Така добровільність може входити в суперечність з вимогами сталого розвитку, які мають імператив-

ний характер. Наявність цієї суперечності створює фундаментальну проблему для майбутнього людства. Адже ігнорування обов'язковістю вимог сталого розвитку є руйнівними для земного буття. І чим вищим в соціальній ієрархії є керівник, тим масштабніші деструктивні наслідки від прийнятих ним на власний розсуд управлінських рішень, які суперечать вимогам сталого розвитку.

Проблема добровільності в дотриманні вимог сталого розвитку акцентована в проєкті доповіді про зміни клімату, що була зроблена наприкінці 2021 р. на саміті в Глазго. Зокрема, цю проблему М. Бензл ацентував наступним чином: «Нам довелося докласти чимало зусиль, щоб опинитися в тій точці, в якій ми перебуваємо. Але навіть зараз зобов'язання, взяті на себе країнами, носять добровільний характер. Урядам легко погодитися на ще більш істотні зобов'язання, якщо вони добровільні. Але проблема в тому, як впроваджувати ці зобов'язання? І я не бачу причин, за якими країни погодилися б примушувати один одного до виконання. Тому я вважаю, що поки становище скрутне і швидкого рішення проблем не буде» (ООН готує доповідь про зміни клімату: прогнози невтішні, 2021).

Наявність розглянутих суперечностей зумовлюється та підтримується поверхнево-фрагментарними тлумаченнями сутності соціальної відповідальності, що й донині має місце в теоретичному дискурсі (Почтовюк, Рубан, 2018; Комарова, Ковальчук, 2016; Кирчата, Шершенюк, 2020). Такі інтерпретації розмивають теоретико-методологічну основу соціальної відповідальності, виправдовуючи допустимість зазначених суперечностей.

«Методологічно некоректно розглядати соціальну відповідальність як щось часткове, за межами якого знаходяться моральна, правова, економічна та інші різновиди відповідальності на кшталт функціонального поділу між міністерствами соціальної політики, юстиції, економіки та іншими відомствами. Але ж це не означає, що інші відомства, окрім міністерства соціальної політики, звільнені від соціальної відповідальності.

Тож для того, щоб з'явилася міцна теоретико-методологічна основа в теорії і практиці соціальної відповідальності, необхідно піднятися до філософського бачення, розуміння й усвідомлення соціальної відповідальності як загального, що актуалізується скрізь, де є людина і людські спільноти. Сталий розвиток вимагає соціальної відповідальності не лише в спільній людській діяльності, а й в життєвих проявах людини. Навіть якщо людина буде перебувати на безлюдній території, вона як свідома істота мусить бути соціально відповідальною у своєму ставленні до довкілля, щоб не порушувати його сталий роз-

виток. Адже сталий розвиток стане можливим лише за умови, коли кожна людина й людство в цілому у своїх життєвих проявах керуватимуться світоглядними принципами, цінностями, нормами тощо, які орієнтують на гармонізацію зі світом, його збереження, примноження й процвітання. Наразі поглиблення екологічної кризи переконливо підтверджує, що в життєдіяльності сучасних людей домінує світогляд, який не відповідає вимогам сталого розвитку» (Рябченко, 2021а, с. 66).

Відсутність загально визначених дефініцій ключових термінів вимагає від дослідника визначення власного розуміння їхньої сутності. Виходячи з філософського розуміння, пропонуємо визначити *соціальну відповідальність* як родове поняття, що охоплює собою всі різновиди (моральної, юридичної, економічної, екологічної, політичної тощо) відповідальності як окремо взятих людей, так і їх спільнот за свою діяльність та її вплив на земне буття, запорукою збереження якого є сталий розвиток.

Соціальна відповідальність університетів полягає в забезпеченні якісної вищої освіти як чинника поліпшення людського життя і в підготовці соціально відповідальних громадян, здатних приймати адекватні рішення з точки зору екологічної цілісності, економічної життєздатності та справедливого суспільства для сучасних і майбутніх поколінь. Соціальна відповідальність університетів та інших закладів вищої освіти полягає в належному виконанні ними своєї суспільної місії, яка узгоджується з цілями та вимогами сталого розвитку. Виходячи зі зробленого визначення, університет, який реалізує будь-які проєкти на добровільних засадах з розвитку місцевої громади, регіону чи суспільства в цілому, не може вважатися соціально відповідальним, якщо він не забезпечує належну підготовку своїх випускників, компетентність яких не відповідає вимогам сталого розвитку.

Сутність вимог до соціальної відповідальності у вимірах сталого розвитку концептуалізується відповідними положеннями (гіпотезами), ключовими принципами та важливими закономірностями, які були сформульовані та визначені автором у результаті здійсненого наукового дослідження. Зокрема, сформульовані такі *робочі гіпотези*:

- сталий розвиток є фундаментальною умовою і безальтернативним шляхом збереження земного буття й забезпечення продовження людського роду та його подальшого успішного життя й духовного розвитку на планеті Земля;
- щоб забезпечити успішне майбутнє земної цивілізації, людство має світоглядно переорієнтуватися у своєму ставленні до природи, відмо-

вившись від парадигми панування «Людини над природою», перейти у своїй життєдіяльності до парадигми співіснування «людина у Природі»;

- сталий розвиток визначально залежить від соціально відповідальної життєдіяльності осіб з вищою освітою, оскільки вони забезпечують не лише науково-технічний прогрес, а й суспільно-економічний розвиток, займаючи відповідальні соціальні статуси в суспільній ієрархії завдяки дипломам про вищу освіту як перепусткам у соціальні ліфти;

- соціальна відповідальність випускників університетів та інших закладів вищої освіти в контексті сталого розвитку забезпечується їхньою професійною та світоглядною компетентністю, яка відповідає його вимогам. Професійна компетентність – це здатність особи належним чином виконувати певну діяльність. Світоглядна компетентність – здатність особи бути адекватною своїм світоглядом займаному статусу і виконуватим соціальній ролі.

Визначено ключові *принципи реалізації соціальної відповідальності* в забезпеченні сталого розвитку:

- принцип імперативності вимог сталого розвитку до соціальної відповідальності;
- принцип проактивності в реалізації соціальної відповідальності, дотримання якого упереджує небажанні наслідки для сталого розвитку;
- принцип невідворотності адекватних санкцій за порушення вимог сталого розвитку, реалізація якого має робити невідповідними їх вчинення.

У процесі першого етапу наукового дослідження виявлено низку важливих *закономірностей*:

- відсутність цивілізованого конкурентного середовища в суспільстві, визначальним індикатором наявності якого є верховенство права, не спонукає до моральності, доброчесності та відповідальності тих, хто в такому суспільстві перебуває;

- у цивілізованому конкурентному середовищі бути доброчесним, моральним і соціально відповідальним вигідно, оскільки в ньому позитивна репутація цінується дорожче за гроші;

- чим вище в соціальній ієрархії посадова особа, тим масштабніші деструктивні наслідки від прийнятих нею на власний розсуд управлінських рішень, які суперечать вимогам сталого розвитку;

- глобальна результуюча стану нашої планети залежить від локальних проявів діяльності людей, яка віддзеркалює рівень їхньої соціальної відповідальності та компетентності;

- соціальна відповідальність тим вища, чим більше вона відповідає цілям і цінностям суспільства, які не суперечать сталому розвитку. Чим

більше цілі й цінності суспільства відповідають сталому розвитку, тим вимогливіше суспільство до соціальної відповідальності своїх університетів у вимірах сталого розвитку і навпаки.

Університети та інші заклади вищої освіти функціонують не самі по собі, а у взаємодії зі своїми суспільствами. Така взаємодія передбачає взаємну відповідальність – університетів перед суспільством, а суспільства перед університетами. В оптимумі ця взаємна відповідальність має бути збалансованою. Але визначальна роль у забезпеченні такого оптимуму належить суспільству.

Університети різняться своїм потенціалом щодо забезпечення соціальної відповідальності. У залежності від вимог суспільства і можливостей університетів можуть виникати різні *моделі їхньої взаємодії*, зокрема (Рябченко, 2021а, с. 67):

- 1) модель взаємодії, коли суспільство має високий запит на соціальну відповідальність у вимірах сталого розвитку, а університет здатний задовольнити його;

- 2) модель взаємодії, коли суспільство вимагає соціальну відповідальність у вимірах сталого розвитку, а університет частково чи зовсім нездатний задовольнити такий запит;

- 3) модель взаємодії, коли університет здійснює соціально відповідальну діяльність у вимірах сталого розвитку, а суспільство демонструє незацікавленість у цьому;

- 4) модель взаємодії, коли суспільство толерує соціальну безвідповідальність, а університет її демонструє у своїй діяльності.

Перша й друга моделі взаємодії характерні для суспільств, у яких наявне цивілізоване конкурентне середовище завдяки демократично-правовим державам. У таких суспільствах бути соціально відповідальним вигідно. Першу модель логічно вважати найліпшою в забезпеченні сталого розвитку самого університету, регіону його розташування, суспільства, в якому він функціонує, та світової цивілізації в цілому. На таку модель взаємодії здатні університети-лідери, які мають високу репутацію за результатами своєї освітньої і наукової діяльності та впливу на розвиток місцевої громади і країни в цілому. У таких суспільствах соціальна відповідальність капіталізується, що забезпечує конкурентні переваги та підвищує рейтинг університетам, які здатні адекватно відповідати на такий суспільний запит. Університети-лідери в країнах з цивілізованим конкурентним середовищем здійснюють проактивну діяльність у розвитку місцевих громад і свого суспільства, наперед визначаючи можливі їх запити.

Університети, які не демонструють достатню здатність у задоволенні запиту свого суспільства

на соціально відповідальну діяльність, змушені взаємодіяти за другою моделлю. Ця модель вимагає від університетів реактивної позиції. У разі недостатньої здатності до соціально відповідальної взаємодії зі своїм суспільством такі університети в цивілізованому конкурентному середовищі втрачають репутацію, що неминуче призводить до зниження їх конкурентоспроможності й капіталізації. Повна ж нездатність до соціально відповідальної діяльності в широкому форматі позбавляє перспективи їх розвитку та існування. Друга модель унаочнює механізм здорової суспільної селекції закладів вищої освіти, який зумовлюється цивілізованим конкурентним середовищем.

Третя й четверта моделі взаємодії притаманні суспільствам, в яких відсутнє цивілізоване конкурентне середовище за браком у них верховенства права й демократії. Це характерно для країн з гібридними, авторитарними й тоталітарними режимами влади. Там, де відсутнє цивілізоване конкурентне середовище, домінує цинічний прагматизм. Бути моральним, совісним, соціально відповідальним у такому середовищі не вигідно. У таких суспільствах системно культивується протекціонізм некомпетентності, що формує попит на номінальну вищу освіту, тобто на дипломи, які її формально підтверджують безвідносно до рівня реальної компетентності їх власників. Як наслідок, запускається механізм негативної соціальної селекції в підборі й розстановці кадрів, першочергово в структурах суспільної ієрархії, куди передусім потрапляють особи не за критеріями компетентності, а за лояльністю і відданістю суб'єктам своєї протекції. Чим вищий авторитаризм, тим більше відчужені суб'єкти влади від своїх співгромадян і тим менший рівень соціальної відповідальності вони демонструють перед суспільством. Відсутність дієвих демократичних механізмів контролю за діяльністю влади створює широкі можливості для свавілля і зловживань її суб'єктів, що деморалізує суспільство, розтліває його із середини. У такому суспільстві університети та інші заклади вищої освіти на свій вибір визначаються щодо проявів соціальної відповідальності у своїй діяльності та взаємодії з ним – за третьою або четвертою моделлю. За якою з моделей взаємодітиме університет, залежить від морального вибору його керівництва й академічної спільноти. У цьому виборі проявляється моральність, добросовісність і соціальна відповідальність або їх відсутність.

Третя модель взаємодії є продуктивною для суспільства, а четверта деструктивна, оскільки посилює соціальну безвідповідальність у ньому. Вибір третьої моделі взаємодії вимагає моральної стійкості, звитяги й мужності та напруженої

роботи від усіх суб'єктів діяльності університету, завдяки яким і демонструється його реальна соціальна відповідальність. Гребти проти течії значно тяжче, ніж плисти за нею. Але те, що несе течія, неминуче потрапляє на мілини або зовсім виноситься на берег. Метафорично за течією плывуть заклади вищої освіти, які взаємодіють із своїм суспільством за четвертою моделлю й разом з ним деградують та занепадають. Така модель демонструє реалізацію не соціальної відповідальності, а життя за принципом «на наш вік буде, а після нас хоч трава не росте». Такі заклади вищої освіти не мають перспективи в цивілізованому конкурентному середовищі. Ніякі соціальні проекти і програми з розвитку місцевих громад, якими позначається соціальна відповідальність у звуженому форматі, не можуть виправдати й нівелювати підготовку неконкурентоспроможних на цивілізованих ринках праці осіб з вищою освітою.

Базовими умовами соціально відповідальної взаємодії університетів зі своїм суспільством є демократичність, добросовісність, моральність їхнього середовища. Це зумовлено тим, що сталий розвиток вимагає від людини, спільнот людей та людства в цілому проактивної позиції в його забезпеченні, завдяки якій упереджуються негативні результати та руйнівний вплив на земне буття від людської діяльності. Проактивна позиція спрямована на упередження небажаних наслідків, тоді як реактивна позиція в людській діяльності, навпаки, полягає в боротьбі з її негативними наслідками. Глобальна екологічна криза з усією очевидністю показує, що в результаті безвідповідальної діяльності можуть бути неоправдані наслідки, які неможливо виправити. Тож реактивна позиція в сучасній людській діяльності є небезпечною у вимірах сталого розвитку.

Проактивна позиція в забезпеченні сталого розвитку корелює з позитивною соціальною відповідальністю, яка проявляється добровільно під впливом моралі й совісті як зовнішнього і внутрішнього регуляторів поведінки людини та суспільних відносин. Позитивна соціальна відповідальність упереджує негативні наслідки, тоді як негативна або ретроспективна соціальна відповідальність спрямована на санкціонування допущених порушень. У вимірах сталого розвитку негативна соціальна відповідальність є безперспективною, оскільки в умовах глобальної екологічної кризи кожне порушення вимог сталого розвитку, яке потребує санкцій, лише поглиблює її. А в кінцевому підсумку можуть трапитися такі негативні наслідки в результаті порушень, коли не стане не лишень порушників, а й тих, хто їх має санкціонувати. Санкції мають відігравати більшою мірою стримувальну, а не каральну

роль. Це вимагає, щоб вони були жорсткими й невідворотними адекватно до порушень і робили невідповідним їх здійснення.

Висновки.

1. Сталий розвиток є фундаментальною умовою і безальтернативним шляхом збереження земного буття й забезпечення продовження людського роду та його подальшого успішного життя й духовного розвитку на планеті Земля. Провідна роль у забезпеченні сталого розвитку належить особам з вищою освітою, оскільки вони є не лише провідниками науково-технічного прогресу, а й розпоряджаються його набутками, посідаючи чільні місця в соціальній ієрархії, перепустками для зайняття яких слугують дипломи про вищу освіту. Цим зумовлюється актуальність соціальної відповідальності університетів та інших закладів вищої освіти за підготовку своїх випускників, які світоглядно й професійно були б здатними забезпечити сталий розвиток.

2. У результаті критичного аналізу теоретичного дискурсу з проблематики соціальної відповідальності виявлено принципи в методологічному сенсі суперечності між: 1) цілями, цінностями, вимогами сталого розвитку в глобальному вимірі й цілями та цінностями суспільств; 2) широким і вузьким форматом соціальної відповідальності; 3) імперативом вимог сталого розвитку й добровільністю у взятті на себе соціальної відповідальності; 4) філософським розумінням соціальної відповідальності й поверхнево-фрагментарними уявленнями про соціальну відповідальність як про щось часткове в людській діяльності. Без усунення зазначених суперечностей унеможливується теоретико-методологічна основа для розроблення й запровадження адекватних політик і механізмів реалізації соціальної відповідальності.

3. Ключовою методологічною засадою усунення зазначених суперечностей є адекватні визначення соціальної відповідальності та інтерпретація її сутності. Виходячи з філософського розуміння, запропоновано визначити соціальну відповідальність як родове поняття, що охоплює собою всі різновиди (моральну, юридичну, економічну, екологічну, політичну тощо) відповідальності як окремо взятих людей, так і їх спільнот за свою діяльність та її вплив на земне буття, запорукою збереження якого є сталий розвиток. Своєю чергою соціальна відповідальність університетів полягає в забезпеченні якісної вищої освіти як чинника поліпшення людського життя й у підготовці соціально відповідальних громадян, здатних приймати адекватні рішення з точки зору екологічної цілісності, економічної життєздатності та справедливого суспільства для сучасних і майбутніх поколінь.

4. Запропоновано теоретичні моделі взаємодії університетів зі своїми суспільствами в залежності від їх запиту на соціальну відповідальність у вимірах сталого розвитку, зокрема: 1) модель взаємодії, коли суспільство має високий запит на соціальну відповідальність у вимірах сталого розвитку, а університет здатний задовольнити його; 2) модель взаємодії, коли суспільство вимагає соціальну відповідальність у вимірах сталого розвитку, а університет частково чи зовсім нездатний задовольнити такий запит; 3) модель взаємодії, коли університет здійснює соціально відповідальну діяльність у вимірах сталого розвитку, а суспільство демонструє незацікавленість у цьому; 4) модель взаємодії, коли суспільство толерує соціальну безвідповідальність, а університет її демонструє у своїй діяльності. Найсприятливішою для розвитку університету й суспільства, у якому той функціонує, є перша модель взаємодії. А найзгубнішою в цьому сенсі є четверта модель взаємодії, оскільки вона демонструє соціальну безвідповідальність обопільно як суспільства, так і університету.

5. Базовими умовами соціально відповідальної взаємодії університетів і суспільства є демократичність, добросовісність і моральність соціального середовища. Соціально відповідальна діяльність у вимірах сталого розвитку вимагає проактивної позиції і позитивної соціальної відповідальності, що є запорукою упередження порушень і негативних наслідків від них, які поглиблюють глобальну екологічну кризу. Лише мораль як зовнішній регулятор і совість як внутрішній контролер здатні вберегти людство від самознищення. Це ті універсальні запобіжники, які ще на етапі мислення застерігають людину від необачних, шкідливих і руйнівних дій. Тільки в умовах самоконтролю й саморегулювання можлива повноцінна продуктивна реалізація принципу «Думай глобально, дій локально». З-під батога цей принцип завжди залишатиметься декларативним закликком. Тому цю проблему одними лише закликками до моральності й просвітництвом неможливо розв'язати. Тим паче в цьому не можна розраховувати на успіх в умовах культивування подвійних моральних стандартів. Повинні запроваджуватися економічно-правові механізми регулювання суспільних відносин, економічної діяльності та природокористування, які б робили невідповідним будь-яке порушення сталого розвитку.

Актуальність подальших досліджень проблематики соціальної відповідальності зумовлюється новими викликами, які постають перед людством і загрожують його існуванню. Нині найзагрозливішим таким викликом є віроломна війна, яку розв'язала Росія проти України, здійснюючи свій неоліберальний експансіонізм середньовічно-

го штибу. Цією війною Росія продемонструвала кричущу безвідповідальність у вимірах сталого розвитку, брутально зруйнувавши світовий порядок, який вибудовувався кропіткими зусиллями цивілізованого світу протягом останніх сімдесяти років. Російська військова агресія оголила проблему соціальної відповідальності за використання знань, сила яких спрямовується на творення зла, а не добра, на руйнування, а не на будівництво. Неадекватність Росії в користуванні набутками науково-технічного прогресу з усією очевидністю підтверджує суперечність між розвитком тех-

нічного й соціального, яке в умовах техногенної цивілізації трансформувалося у фундаментальну проблему людства. Соціальна дееволюція російського суспільства, перш за все у світоглядному вимірі, яке володіє сучасними знаннями, створило реальну загрозу земному буттю. Цим зумовлюється потреба критичного переосмислення концепції суспільства знань в залежності від цінностей, які домінують і сповідуються в ньому. Тому подальші дослідження проблем соціальної відповідальності мають здійснюватися з позицій світоглядно-компетентнісного підходу.

Список використаної літератури

1. Грішнова О. А. Соціальна відповідальність у контексті подолання системної кризи в Україні. *Демографія та соціальна економіка*. 2011. № 1 (15). С. 39–46. DOI: <https://doi.org/10.15407/dse2011.01.039>
2. Дейлі Г. Поза зростанням. Економічна теорія сталого розвитку. Київ: Інтелсфера, 2002. 298 с.
3. Дмитренко Г. А., Кириченко М. О. Соціальна відповідальність як імператив зворотного зв'язку у системі державного управління. *Економіка та держава*. 2016. № 8. С. 12–18. URL: http://www.economy.in.ua/pdf/8_2016/4.pdf (дата звернення: 10.03.2022).
4. Звонар В. П. Соціальна відповідальність як соціоекономічний феномен: теорія та українські реалії. Київ: Інститут демографії та соціальних досліджень імені М. В. Птухи НАН України, 2018. 288 с. URL: <https://idss.org.ua/monografii/ZV.pdf> (дата звернення: 10.03.2022).
5. Іваницька О., Панченко А., Панченко Г. Соціальна відповідальність вищого навчального закладу України та основні умови її дотримання. *Педагогічний процес: теорія і практика*. 2017. № 4. С. 40–44. DOI: <https://doi.org/10.28925/2078-1687.2017.4.4044>
6. Кирчата І. М., Шершенюк О. М. Соціальна відповідальність як складова інноваційного освітнього процесу та забезпечення конкурентоспроможності закладів вищої освіти. *Проблеми та перспективи розвитку підприємництва*. 2020. № 25. С. 66–75. DOI: <https://doi.org/10.30977/PPV.2226-8820.2020.25.0.66>
7. Колот А. М. Корпоративна соціальна відповідальність: еволюція та розвиток теоретичних поглядів. *Економічна теорія*. 2013. № 4. С. 5–26. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ecte_2013_4_2 (дата звернення: 8.03.2022).
8. Колот А. М. Корпоративна соціальна відповідальність: сучасна філософія, проблеми засвоєння. *Економіка України*. 2014. № 3 (628). С. 70–82. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/EkUk_2014_3_7 (дата звернення: 10.03.2022).
9. Комарова К. В., Ковальчук Н. В. Соціальна відповідальність як складова стратегії розвитку бізнесу на підприємствах України. *Інноваційна економіка*. 2016. № 5–6. С. 25–30.
10. Корпоративна соціальна відповідальність: моделі та управлінська практика : посібник / М. А. Саприкіна та інші. Київ: Фарбований лист, 2011. 480 с.
11. Котлер Ф., Ли Н. Корпоративна соціальна відповідальність. Як зробити якомога більше добра для вашої компанії та суспільства. Київ: Стандарт, 2005. 302 с.
12. Кузнецова Н. В. Соціальна відповідальність як ціннісний орієнтир розвитку вищої освіти. *Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції «Формальна і неформальна освіта у вимірах педагогіки добра Івана Зязюна»*, 5–6 березня 2018 року. Полтава: АСМІ, 2018. С. 49–51. URL: <http://dSPACE.pnpu.edu.ua/bitstream/123456789/10538/1/20.pdf> (дата звернення: 5.03.2022).
13. Механізми зменшення викидів CO₂. *Економічна правда*. 31 березня 2021. URL: <https://www.epravda.com.ua/projects/ekonomika-bez-vykydiv/2021/03/31/672462/> (дата звернення: 4.03.2022).
14. Міщенко В. С. Соціальна відповідальність як складник правової моделі сталого розвитку України. *Знання європейського права*. 2021. № 4. С. 67–70. DOI: <https://doi.org/10.32837/chern.v0i4.130>
15. ООН готує доповідь про зміни клімату: прогнози невтішні. *Радіо Свобода. Голос Америки*. 26 червня 2021. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/oon-proekt-dopovidi-zminy-klimatu/31327488.html> (дата звернення: 10.03.2022).
16. Оржель О. Соціальна відповідальність університетів: концепції, реалії та виклики. *Вища освіта України*. 2017а. № 2. С. 24–28.

17. Оржель О. Університетська соціальна відповідальність у контексті університетського лідерства. Київ: Пріоритети, 2017b. 40 с. URL: https://ihed.org.ua/wp-content/uploads/2018/09/Sots_vidpovidalnist_v_Univ_liderstve_O.Orzel_2017-40p.pdf (дата звернення: 8.03.2022).
18. Охріменко О. О., Іванова Т. В. Соціальна відповідальність. Київ: Національний технічний університет України «Київський політехнічний інститут», 2015. 180 с.
19. Паризьке комюніке. Париж, 25 травня 2018 р. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/news/%D0%9D%D0%BE%D0%B2%D0%B8%D0%BD%D0%B8/2018/06/06/12/paris-communiqueneua2018.pdf> (дата звернення: 10.03.2022).
20. Почтовюк А. Б., Рубан Б. В. Корпоративна соціальна відповідальність як основа сталого розвитку підприємств. *Вісник Кременчуцького національного університету імені Михайла Остроградського*. 2018. Випуск 2 (109). С. 100–105. DOI: <https://doi.org/10.30929/1995-0519.2018.2.p1.100-105>
21. Рябченко В. Взаємодія та розвиток університету і суспільства крізь призму соціальної відповідальності. *Теоретичні основи реалізації соціальної відповідальності університетів: препринт (аналітичні матеріали)* / І. Власова та інші. Київ: Інститут вищої освіти НАПН України, 2021a. С. 34–85. DOI: <https://doi.org/10.31874/978-617-7644-52-0-2021>
22. Рябченко В. Корпоративна академічна нечесність як проблема соціальної відповідальності університету. *Неперервна професійна освіта: теорія і практика*. 2021b. № 2. С. 16–24. DOI: <https://doi.org/10.28925/1609-8595.2021.2.2>
23. Соціальна відповідальність: теорія і практика розвитку: монографія / А. М. Колот та інші. Київ: КНЕУ, 2012. 501 с.
24. Супрун Н. Корпоративна соціальна відповідальність як чинник сталого розвитку. *Економіка і прогнозування*. 2009. № 3. С. 61–74.
25. Хижняк Л. М. Еволюція соціальної відповідальності університету. *Міжнародний науковий форум: соціологія, педагогіка, менеджмент*. 2015. Вип. 18. С. 5–13. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Mnf_2015_18_3 (дата звернення: 10.03.2022).
26. Ховрак І. Вплив університетів на збалансований розвиток регіонів: український контекст. *Ідеологія та політика*. 2019. № 2 (13). С. 47–66.
27. Arrow K., Bolin B., Costanza R., Dasgupta P., Folke C., Holling C., . . . Pimentel D. Economic growth, carrying capacity, and the environment. *Environment and Development Economics*. 1996. № 1 (1). P. 104–110. DOI: <https://doi.org/10.1017/S1355770X00000413>
28. Bowen H. Social Responsibilities of the Businessman. New York: Harper, 1953. 276 p. DOI: <https://doi.org/10.2307/j.ctt20q1w8f>
29. Carroll A. B. Corporate social responsibility: Evolution of definitional construct. *Business and Society*. 1999. № 38 (3). P. 268–295. DOI: <https://doi.org/10.1177/000765039903800303>
30. Davis K. Can business afford to ignore social responsibilities? *California Management Review*. 1960. № 2 (3). Vol. 2. P. 70–76. DOI: <https://doi.org/10.4324/9781315259222>
31. Meseguer-Sánchez V., Abad-Segura E., Belmonte-Ureña L. J., Molina-Moreno V. Examining the Research Evolution on the Socio-Economic and Environmental Dimensions on University Social Responsibility. *International Journal of Environmental Research and Public Health*. 2020. № 17 (13). DOI: <https://doi.org/10.3390/ijerph17134729>
32. Rome Ministerial Communiqué 19 November 2020. URL: http://eha.info/Upload/Rome_Ministerial_Communique.pdf (дата звернення: 8.03.2022).

References

- Grishnova, O. A. (2011). Socialna vidpovidalnist u konteksti podolannya sistemnoyi krizi v Ukrayini [Social responsibility in the context of system crisis redemption in Ukraine]. *Demography and social economy*, 1 (15), 39–46. <https://doi.org/10.15407/dse2011.01.039>
- Daly, H. E. (2002). *Poza zrostannyam. Ekonomichna teoriya stalogo rozvitku [Beyond Growth. The Economics of Sustainable Development]*. Intelsfera.
- Dmitrenko, G. A., Kirichenko, M. O. (2016). Socialna vidpovidalnist yak imperativ zvorotnogo zv'yazku u sistemi derzhavnogo upravlinnya [Social responsibility as an imperative of feedback in the system of public administration]. *Ekonomika ta derzhava*, 8, 12–18. http://www.economy.in.ua/pdf/8_2016/4.pdf
- Zvonar, V. P. (2018). *Socialna vidpovidalnist yak socioekonomichnij fenomen: teoriya ta ukrayinski realiyi [Social responsibility as a socio-economic phenomenon: theory and Ukrainian realities]*. Institut demografiyi ta socialnih doslidzhen imeni M. V. Ptuhi NAN Ukrayini. <https://idss.org.ua/monografii/ZV.pdf>
- Ivanitska, O., Panchenko, A., & Panchenko, G. (2017). Socialna vidpovidalnist vyshhogho navchal'nogho zakladu Ukrayiny ta osnovni umovy jiji dotrymannja [Responsibility of higher educational institution

- and terms of its compliance in Ukraine]. *Pedagoghichnyj proces: teoriya i praktyka*, 4, 40–44. <https://doi.org/10.28925/2078-1687.2017.4.4044>
- Kyrchata, I., Shershenyuk, O. (2020). Socialna vidpovidalnist yak skladova innovacijnogo osvitnogo procesu ta zabezpechennya konkurentospromozhnosti zakladiv vishoyi osviti [Social responsibility as a component of the innovative educational process and ensuring the competitiveness of the higher education institution]. *Problemi ta perspektivi rozvitku pidpriyemnictva*, 25, 66–75. <https://doi.org/10.30977/PPB.2226-8820.2020.25.0.66>
- Kolot, A. (2013). Korporativna socialna vidpovidalnist: evolyuciya ta rozvitok teoretichnih poglyadiv [Corporate social responsibility: the evolution and the development of the theoretical views]. *Economic Theory*, 4, 5–26. http://nbuv.gov.ua/UJRN/ecte_2013_4_2
- Kolot, A. (2014). Korporativna socialna vidpovidalnist: suchasna filozofiya, problemi zasvoyennya [Corporate social responsibility: modern philosophy, problems of assimilation]. *Economy of Ukraine*, 3 (628), 70–82. http://nbuv.gov.ua/UJRN/EkUk_2014_3_7
- Komarova, K. V., Kovalchuk, N. V. (2016). Socialna vidpovidalnist yak skladova strategiya rozvitku biznesu na pidpriyemstvah Ukrayini [Social responsibility as an integral part of strategy for the development of business at Ukraine enterprises]. *Innovative economy*, 5–6, 25–30.
- Saprikina, M. A. et al. (2011). *Korporativna socialna vidpovidalnist: modeli ta upravlinaska praktika [Corporate social responsibility: models and management practice]*. Farbovanij list.
- Kotler, Ph., Lee, N. R. (2005). *Korporativna socialna vidpovidalnist. Yak zrobiti yakomoga bilshе dobra dlya vashoyi kompaniyi ta suspilstva [Corporate Social Responsibility. Doing the Most Good for Your Company and Your Cause]*. Standart.
- Kuznietsova, N. V. (2018). Socialna vidpovidalnist yak cinnisnij oriyentir rozvitku vishoyi osviti [Social responsibility as a value guideline for the development of higher education]. *Materiali Mizhnarodnoyi naukovopraktichnoyi konferenciyi «Formalna i neformalna osvita u vimirah pedagogiki dobra Ivana Zyazyuna», 5–6 bereznya 2018 roku.* (pp. 49–51). ASMI. <http://dspace.pnpu.edu.ua/bitstream/123456789/10538/1/20.pdf>
- MehanizmizmenshennyavikidivCO2[MechanismstoreduceCO2emissions](2021,March31).*Ekonomichna pravda*. <https://www.epravda.com.ua/projects/ekonomika-bez-vykydiv/2021/03/31/672462/>
- Mishchenko, V. S. (2021). Socialna vidpovidalnist yak skladnik pravovoyi modeli stalogo rozvitku Ukrayini [Social responsibility as a component of the legal model of sustainable development of Ukraine]. *Juris Europensis Scientia*, 4, 67–70. <https://doi.org/10.32837/chern.v0i4.130>
- ООН готовит доклад про змiну климату: прогнози невтішні [The UN is preparing a report on climate change: forecasts are disappointing]. (2021, June 26). <https://www.radiosvoboda.org/a/oon-proekt-dopovidizminy-klimatu/31327488.html>
- Orzhel, O. (2017a). Socialna vidpovidalnist universitetiv: koncepciyi, realiyi ta vikliki [University social responsibility: concepts, realities and challenges.]. *Visha osvita Ukrayini*, 2, 24–28.
- Orzhel, O. (2017b). *Universitetska socialna vidpovidalnist u konteksti universitetskogo liderstva: navchalnij posibnik [University social responsibility in the context of university leadership: a textbook]*. Priorities.
- Ohrimenko, O. O., Ivanova, T. V. (2015). *Sotsialna vidpovidalnist [Social responsibility]*. National Technical University of Ukraine «Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute».
- Parizke komyunike. Parizh, 25 travnya 2018 r. [Paris Communiqué. Paris, May 25, 2018]. <https://mon.gov.ua/storage/app/media/news/%D0%9D%D0%BE%D0%B2%D0%B8%D0%BD%D0%B8/2018/06/06/12/paris-communiqueenua2018.pdf>
- Pochtovyuk, A., Ruban, B. (2018). Korporativna socialna vidpovidalnist yak osnova stalogo rozvitku pidpriyemstv [Corporate social responsibility as a basis for sustainable development of enterprises]. *Bulletin of Kremenchuk Mykhailo Ostrohradskyi National University*, 2 (109), 100–105. <https://doi.org/10.30929/1995-0519.2018.2.p1.100-105>
- Riabchenko, V. (2021a). Vzayemodiya ta rozvitok universitetu i suspilstva kriz prizmu socialnoyi vidpovidalnosti [Interaction and development of the university and society through the prism of social responsibility]. In I. Vlasova et al., *Teoretichni osnovi realizaciyi socialnoyi vidpovidalnosti universitetiv: preprint (analitichni materialy)* (pp. 34–85). Institute of Higher Education of the NAES of Ukraine. <https://doi.org/10.31874/978-617-7644-52-0-2021>
- Riabchenko, V. (2021b). Corporate academic dishonesty as a problem of the university social responsibility. *Continuing Professional Education: Theory and Practice*, 2, 16–24. <https://doi.org/10.28925/1609-8595.2021.2.2>
- Kolot, A. M. et al. (2012). *Socialna vidpovidalnist: teoriya i praktika rozvitku: monografiya [Social responsibility: theory and practice of development: monograph]*. KNEU.

- Suprun, N. (2009). Korporativna socialna vidpovidalnist yak chinnik stalogo rozvitku [Corporate social responsibility as a factor of sustainable development]. *Ekonomika i prognozuvannya*, 3, 61–74.
- Khyzhniak, L. (2015). Evolyuciya socialnoyi vidpovidalnosti universitetu [Evolution of Social Responsibility of University]. *Mizhnarodnij naukovij forum: sociologiya, pedagogika, menedzhment*, 18, 5–13. http://nbuv.gov.ua/UJRN/Mnf_2015_18_3
- Khovrak, I. V. (2019). Vpliv universitetiv na zbalansovaniy rozvitok regioniv: ukrayinskij kontekst [Impact of universities on sustainable regional development: ukrainian context]. *The Ideology and Politics Journal*, 2 (13), 47–66.
- Arrow, K., Bolin, B., Costanza, R., Dasgupta, P., Folke, C., Holling, C., . . . Pimentel, D. (1996). Economic growth, carrying capacity, and the environment. *Environment and Development Economics*, 1 (1), 104–110. <https://doi.org/10.1017/S1355770X00000413>
- Bowen, H. (1953). *Social Responsibilities of the Businessman*. Harper. <https://doi.org/10.2307/j.ctt20q1w8f>
- Carroll, A. B. (1999). Corporate Social Responsibility: Evolution of a Definitional Construct. *Business & Society*, 38 (3), 268–295. <https://doi.org/10.1177/000765039903800303>
- Davis, K. (1960). Can business afford to ignore social responsibilities? *California Management Review*, 2 (3), 2, 70–76. <https://doi.org/10.4324/9781315259222>
- Meseguer-Sánchez, V., Abad-Segura, E., Belmonte-Ureña, L. J., Molina-Moreno, V. (2020). Examining the Research Evolution on the Socio-Economic and Environmental Dimensions on University Social Responsibility. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 17 (13). <https://doi.org/10.3390/ijerph17134729>
- Rome Ministerial Communiqué 19 November 2020. http://ehea.info/Upload/Rome_Ministerial_Communique.pdf

Стаття надійшла до редакції 8.03.2022

Прийнято до друку 28.04.2022

SOCIALLY RESPONSIBLE COOPERATION BETWEEN UNIVERSITIES AND SOCIETY IN THE DIMENSIONS OF SUSTAINABLE DEVELOPMENT: THEORETICAL AND METHODOLOGICAL PRINCIPLES

Riabchenko Volodymyr, Doctor of Sciences in Philosophy, Senior Researcher,
Head of Department for Cooperation between Universities and Society,
Institute of Higher Education, National Academy of Educational Sciences of Ukraine,
9 Bastionna Str., 01014 Kyiv, Ukraine,
rvivan@ukr.net

The article highlights sustainable development as a fundamental condition and an unalterable way to preserve the earthly existence and the continuation of the human race and its further successful life and spiritual development on our planet. The leading role of people with higher education in ensuring sustainable development, which requires adequate social responsibility of universities in their training, is substantiated. A critical analysis for the theoretical discourse on social responsibility is carried out. Contradictions of methodological nature both in the theory and practice of realization of social responsibility are revealed, without elimination of which development and implementation of adequate policies and mechanisms of its realization is impossible. Ways to overcome the identified contradictions are identified. Author's definitions of key terms are presented, in particular: «social responsibility» and «social responsibility of universities». The dimensions of sustainable development of social responsibility are conceptualized. Theoretical models of cooperation between universities and the respective societies depending on the demand for social responsibility in the dimensions of sustainable development are proposed. It is explained that the basic conditions for socially responsible cooperation between universities and the societies are democracy, integrity and morality.

Key words: *civilized competitive environment; democracy; dimensions of sustainable development; higher education; integrity; models of cooperation between universities and society; morality; social responsibility; sustainable development; universities.*